TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

MÜJGÂN CUNBUR ARMAĞANI

Hazırlayan
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Ankara/ 2010

ABDÜLKADİR İNAN'DAN BİLGİLER

Tuncer BAYKARA

Başkurdistan'da 1889 tarihinde doğup Ankara'da 1976 senesinde vefat eden Abdülkadir İnan'la, hayatının son senelerinde oldukça yakın olmuştum. Sevgili Hocam Zeki Velidi Togan'ın en yakın arkadaşı olan Abdülkadir İnan, onun talebesi Tuncer Baykara'ya sevgisini hiç eksik etmemişti. Vefatından sonra oğlu Yaşar Ağabey ve gelini Melek Hanım, onun bazı evrakını bana vermişlerdi. Bu evrak arasında bir cep defteri dikkati çekiyordu.

Abdülkadir İnan, "Halkiyat" dediği "Halk Kültürü" araştırmalarını yapan dernekte etkili bir konumda idi. Türkiye Halk Bilgisi Derneği'nin tertiplediği seyahata aklımda kaldığına göre Mahmud Gazi (Kösemihal) ile katılmıştı. 1930 yılında, **Birinci İlmi Seyahata Ait Rapor** adıyla basılan rapor, bu geziye aittir. Bu gezide Karadeniz kıyıları ve Doğu Anadolu seyahatine ait bu defterdeki bazı bilgileri, gezinin hemen ardından yayımlanan gezi notlarında nakledilmiş olmalıdır. Ancak, biz, defterdeki ham malzemenin bir kısmını, aynen, defterin özelliğini göstermek amacıyla yazacağız.

Bu defterin bazı yerleri okunamamış ise de, okunan kesimleri, yine de bütünü için bir fikir vermeye müsaittir.

Müjgan Cunbur Hanım, Abdülkadir İnan'ın talebesi olduğundan bu yazı, ayrıca onun için de manevî bir değere sahip olabilir. Çünkü, Başkurtlardan Firdevs Hisamittinova Hanım bir Türk Kültürü kongresinde Başkurtlardaki **Son Hartay Destanı**'nı bildiri olarak sunduğunda, orada Hüseyin Gâzi ismi geçmişti. Bildiri sonrasında Müjgan Hanım söz alıp, Hocası Abdülkadir İnan ile ilgili bir hatırasını nakletmişti. O, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde talebe iken ders gördükleri sınıftan Ankara'nın doğusundaki Hüseyin Gâzi Dağı görünürmüş. Abdülkadir İnan'ın gözü ara sıra bu dağa takılır ve hafiften hafiften iç geçirirmiş. O zamanlar, hocasının bu davranışına bir anlam veremeyen Müjgan Hanım, Başkurtlar için Hüseyin Gâzi isminin büyük ehemmiyetini öğrenince durumu anlamış idi.

Zeki Velidi Hocam da Ankara'ya ilk geldiğinde, yaptığı ilk işlerden birisi Hüseyin Gâzi Dağı'nı ziyaret etmek olmuştu (Hatıralar, 2.baskı, Ankara 1999, s.527-528). Ancak, Zeki Velidi Hocam, bu dağı ziyaretinin sebebini belirtmiyor. Fakat, bu üç olay birbirine bağlanınca bu durum daha bir anlam kazanıyor.

Cep defteri, 6x14 cm ince, uzun bir defter. İçinde az Latin alfabesi, genellikle Arap alfabesi ile yazılmış yazılar, vardır. Latin alfabeli yazılar, siyah ile gösterilmiştir. Bu notlar, muhtemelen Vapurla seyahat sırasında tutulmuştur. Sahife numarası olmayıp, tarafımızdan konulmuştur. Sağdan başlayarak dış kapak içinde İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Sinop, Samsun, Ünye, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Hopa.

*Ayrı yazı ile: Sami Özerdim, Milli Kütüphane, telefon:23132, ev: 15323

*Arada kareli bir kağıd olup muhtemelen Adnan (Ötüken)in mektubu olmalıdır.

Sevgili Hocamız,
Son yazınız fevkalade
Güzel. Başdan başa
İki defa dikkatle okudum.
Beni çok cesaretlendirdiniz.
Yanlış ve haksız
işler yapmadığıma kanaat
getirdim. Allah sizden
razı olsun.
= **Adnan**=

1a.

Kadırgalı hattat Es-seyid
Mustafa Nazif Efendinin
yazısıyla yazılmış
Kur'an-ı Kerim birinci soyundan ?
Himmed beğe

1b

18 Ağustos
Türk usulüne göre elbisenin sağ tarafı altında ve sol tarafı üstünde olur

(Kiril alfebesiyle iki satırlık yazı)
...
Sol sağın üzerine kapılır
Başköylü Nuri ağadan
Ünye mülhakatından.
Ünye
İnönü mektebi müdiri Burhaneddin,
kardeşi halkiyatla meşgul genç, Ziya beğ

2a

Samsun'da
Terme de dört-beşyüz hayvana malik zenginler vardır.

Bunlar hayvanlarını geniş otlaklarda başı boş olarak bırakırlar, orada hayvan herdürlü sıkı tesir ve terbiyeden azade olarak yaşar ve beslenir.

Bunlara yılkı (=**yılkı**) denir

her hayvan sahibinin kendine mahsus damgaları vardır. Bu damgalar hayvanları birbirinden ayırmak için atların sağrılarına vurulur

2b.

Halk takvimi

Yalan şiirler (Mübalağalı şiirler)

3a

19 Ağustos

Giresun, sütlac. Mustafa efendi, yılkı vardır

Kulaklarına in* vururlar

İn kelimesi

(M gibi resmedilmiştir) oyuk

(Giresun Sudi ağa ...

Elbise sağ tarafı üst tarafta, İstanbulun hilafına)

3b.

Sütleş

Göl üstünde kayıklar

Suda oynar balıklar

Ne böyle sevda gördüm

Ne böyle ayrılıklar

4a

Vali Beg (Hilmi Beg)

Sandıras Dağı

Gök ve yine bir dağ

Münakaşası

4b

"Rize"de işitilmişlerdir

Güneş balçıkla sıvanmaz

Yani alnı açık olan zata hiçbir

---

* in deniyor ama aslı "im" olsa gerek!

İftira yakılamaz

5a boş

5b

Müfettiş Nazif Beğ Ünye havalisinde

Na'lçiler vardır. Vaktiyle çok mebzul olan demir madenlerinden

İstifade eden bu nalcılar sırf nalcılık yaparlar idi.

Bunlar da bir Bektaşi ocağıdır.

Tarikat-ı bektaşiyeye mensupdurlar.

6a boş

6b

Saat .... Trabzondan 1 ç Koç oğlan

1- Mataracı ?oğlu

Maçka'ya geldik. Büyük yer

27 Ağustos

54 Kilometrede Hamsiköy

Demirci usta babası 45 yaşında bir ustaya gitmiş izin almış izinsiz olmaz
Usta Şevki yerli değil. Trabzonlu?

7a

27 Hamsi Köy

Körük suyu şifadır

Çocukları yıkarlar

Bekçiler obir mumariltiyor?

7b

27.VIII

Zigana Dağı **Zigana**

Jandarma çavuşu Arif Beğ Gümüşhaneli

Koyun yılkısı

Sığır yılkısı

At yılkısı

Çarşanba Samsun Vilayeti

Yılkı(at) da damga

Her sene bırakırlar

Vahşi olan bir atın kimin olduğu damgadan belli olur

Karabaş isminde bir köyden

8a

27.VIII

Filim alırken? Ziya Beğ

"Bir tavuk yumurta doğurur

Yedi muhalleyi doyurur"

Köy

"Zigana madeni " sinema

Ziya Beyin sualine ne çalan var ?

"Gramofon çalanımız da var"

Saat birde Köprübaşı köyü Saat 14 de Beşkiliseye

8b

27.VIII

Gümüşhane Demirci ustası Yusuf

"Demir soğarmak /**suğarmak**"diye söylüyor, Demircilik mübarek.

Buradan ta Erzurum'a kadar Demirci Türk usta yoktu

Hep rumlardı Ömer usta ve Yusuflar da bir ihtiyar Rum demirciden öğrenmişlerdir

9a

Daldaban çarşusunda Muallim Ali Şevket Beğ

Gümüşhane

Şeyh merkadi 27 Ağustos Gaümüşhaneden 2,5 **Çağırgan Baba**

merkadi

Hac ?Yağmur duası için **Çamra** ya çıkarlar

9b

Gümüşhane havalisinde mahalli oyunlar –kadın-erkek müşterek –vardır

Turhan Mehmed Beğ Bayburdlu

Çoruhlu, Bayburdlu, Akkoyunlu (lar hala mevcud)) Kutluğ Beğ aile Sinor

Köyünde Uzun Hasan'ın ailesi

Doğuramıyan kadınlar evrenden ? istimdad ederler

Mescid kelimesi (Dede Korkut)

"toygun"(sıhhatli, yavuz)

10a

"man" büyük kafası

"Güney" günegey)

Sabahaçin(sabaha kamadar

Ağuz(ovuz?)

Koncolos (bizim Oburnuz?)

10b

27.VIII

Mehmed Turhan beğ

Gümüşhane,

Aşık, saka, tıpkı bizdeki oynanan tük,

Şekil. Alçı

Tufan ?

Uma ?

11a

Üstünden delikli tıpkı bizdeki

Bayburd :

"Nahır" sığır sürüsü

Şubat_ Kucuk (Keçik)

Abril =avril

Mayıs =kuzu çubuğu

İyun=Kiraz ayı

Temmuz=Ot ayı

Ağustos =orak ayı

Eylül = boş ay

11b

Oktabr =Koç koyan (köyen)

Gelib (öğür almak)

Noyabr Sığır koyan

Dikabr =Kara kış

Yanvar = zemheri

12a boş

12b

28

... Tebrizden Trabzon'a giden kervana tesadüf etdik

Farsi lisanını bilmiyorlar. Azeri lehçesinde konuşuyorlar.

"Nişan"=in teleffuz ederler. "Deve kayıb olursa ininden bularık".

13a

....

Bulak başı buz olur

Deste deste kız olur

Her ne desen kıza de

Gelin hilebaz olur

Ay kız kimin kızısın

Almadan kırmızısın

13b

Atan anan beslemeyüb

Ahireütte bezemisin ?

14a

Bu kirvanda bulunanlar

İsmi taifesi

Aziz İnallı

Maranlı Şahseven

Cevad beyin destanı

Bir yandan

Dört yanım alıblar

Til bilmez Kazaklar ***(bu dört satırın üzeri çizilmiş)***

14b

Külle diğdi ba?

Konuşma nicin hoş gelir

Ayrılık yaman gelir

Pencereden şirin şirin bakar

15a

Bir yandan kar gelir bir yandan sarık (rüzgar)

Tört yanım aldı til bilmezin

Urus büyük naçalniki di

Yol vermez kaçak

Ağlama cevad ağlama

Ömür can veririm ağlama

14b

Mehmed Turhan Beğin kitapları

Pek mühim cönkler, bilhassa Zihni'nin gayrimatbu bir cöngü hicviyelerden ibaret

Bazı mühim şeyleri? Hicri 1245 tarihli vukuata aid destanlar. Kalın bir kitap.

Destan anonim

Erzurum istilası

15a

Mehmed Beğ Bayburd

Sin =mezar

Sininde yatmayasın

....

Kopuz köy 3 saatlik

15 meküm yolda Erzurum yolu üzerinde "Masat Deresi"

15b

Çoban mezarı çobanın Ermenileri taklidi ve hikayenin cengi makamına kadar Türklerin tercili

Cemaat kay yerlekesi kesdi Ermeniler?

16a

29.VIII, Ziya beğ

Saksafon berber

Kaz tavuk kömürcü kızı çırak hikâyesi "everek" köy ve ona aid hikâye 5 kilometrede Meşavrek

16b

29 VIII saat 12

Kop dağı

Resim alındı

Karasu-Fırat

Fırat başındayız

Saat 12

Çavuş baltalı çavuş

Hüdhüd kuşu

Toy kuşu

17a

Saat birde Aşkale'ye geldik.

Saat 1,1/2 de Karakabıyıkın cenubundan gectik

1,45 de Evrenini köy şimalinden geçtik 2

2, 2 de AĞAVİR kayası cenubundan geçtik

17b

Palandöken Dağı

Bingöl dağları

18a

Erzurum 30 Ağustos

Kaval çalınıyor, köylü de Peygamber perçemi?

Tıpkı Kırgızlardaki gibi ("Aydar")

18b

Kız Muallim Mektebi tarih muallimi Abdurrahim Şerif Beğ

Deli Esad efendi Eğirimli, türkü söyleyenlerdenmiş

Abdurahman efendi muallim lisesi muallimlerinden Ebülhindili Hamdi Beğ

19a

Nurluzade Beğ Erzurumlu

Hasankalenin öteki tarafında "Veli Baba" Çoban Dede köprüsü

Ferhad ile Şirin'e aid efsâne, Kalur Kayası Erzurum'un şimalinde, sazda millî üslûb Barmamlı Kapılara Milli Ahenk

Erzurum ve havalisende terhiş, tehed, terhic **terhic**, diyorlar... Pencerelerdeki parmaklıklara kafes

19b

Demircilik zenaatı harb-ı umumiden evvel ermeniler elinde idi 1221? den itibaren Sanayi mektebi yapdırmışdı. Şimdiki demirciler onun yetiştirdiği adamlardır

Debbağlık mühim sanattı. Türkler elinde idi. Esnaf loncaları onların şeyhi elinde idi. Gürcü Kapısında Debbağlar şeyhi Arif Efendi. Nurluzade Beğ gönderdi.

20a

İslamlardan berberler vardı. İslam olmayanlar da sanatkaran loncalarına mensub ve İslam şeyhi tarafından tebcil olunurdu

Erzurum havalisinde köylerde ekseriye evlerin kapıları güneş doğuşuna müteveccihdir (Gün doğuş-Gün batış)

20b

30 Ağustos Erzurum

Bitlis göçeri Köçeri (bir nevi dekor-dekor)

"Bar "bar kelimesi

Koş bilezik

Tabanlı üzengi Türk-Osmanlı üzengi

Dar, tabansız Çerkes üzengisi

Üzengi kayışı= dahma kayışı

"Tiyengi"ye "yaprak" diyorlar

21a

"Tokum"a bunlar "belleme"

"Teçelti" **teçelti** (bizdeki eğer altı)

"Köçik" = yastık diyorlar.

Kuskun = kolşak/kolışan?

Eğerkaşı, ön-arka

Mingeşilecek yer Terki:

"Terkime aldım"diyorlar.

Terkibağı= kancağa bağı

Toka=reymen halkası

21b

Dizgin=dizgin

Bizde sağıldırık kaşı

Başlık

Yal=yal **yal**

Ağızlık=ağızlık

Ömeldirik"sine bar"

Sinebbeşden?

Bahlık_gem

22a

Yüngenin esas baş kaşı

"yanah"

Yapdı, gördü umumen bu gibi "di"

Ile **yapti gördi gitti** telaffuz ederler

Yalnız **yalanguz** yalanguz

22b

Erzurum 30 Ağustos

Komiserr Cemal Beğ kürek kemiği ile fal açma hakkında birşey duymuştur

Alçı

Tokan

Çik

Tük

"Konka=Umba,oma

23a

Fal

Alçı=Beğ

Tokan= Eşek

Tük=Sofu

Çig=Hırsız

Nallı (Nemelli) =Saka

Tükme olursa Tunç eneke **eneke**

Oyun bozan ve kaçana

"çıgızlandı"

Çığızlanmak

EK: Not Defterinden Yapraklar

